

НАД ДНІПРОМ

«Язичеські звичаї. Ранком 17 марта, в день Теплого Олексі, окружні села, що коло Бельців, були всі в диму та в полум'ї. Можна було гадати, що там великі пожежі. Виявилось, що то селяни самі наклали вогнів, щоб викурити русалок, які, мовляв, шукають весною житла в будинках селян і «приносять з собою нещастя людям».

Із хроніки «Рада»

Русалка Оксана.

Русалка-ворожка.

Андрій.

Марина.

Дніпро.

Кобзар.

Русалки, козаки, дівчата, парубки, дядьки,
матері, діди.

I

Берег Дніпра. Ніч. Темно.

Андрій *(відкільсь здалеку)*

Хоч око виколи, не видко.

Марина

Дорога тут.

Андрій

Який там дідько!

І страшно їхать навмання:

Тут ополонки бачив я.

...Але недовго світу ждати

І ліпше тут підночувати.

Марина

Ну, що ж! Часу не гай,

Іди та розпрягай,

А завтра раненько
І переїдемо гарненько.

Андрій пішов розпрягати,
Марина стелить на возі і лягає.

Марина

А дме у спину!

Андрій *(вернувшись)*

Посуньсь краплину.

Раптом червоно-жовтий відблиск пожежі

Андрій *(схоплюється)*

Що се таке?! Пожежа десь
Чи диво над Дніпром якесь?

Марина

То на селі огні палають.
Русалок люде виганяють.

Андрій

Не чув.

Марина

Забув.

Тиша.

Десь тут втопилася Оксана.

Андрій

Яка?

Марина

Твоя кохана.

Тиша.

А ти любив її, Андрію?

Андрій

Покинь про се.

Марина

Я розумію...
Се третя вже зима минула,
А я і досі не забула
Ії заплаканих очей,
І часто в темряві ночей
Вона стоїть і мертвим зором
На мене дивиться з докором,—
І я світити свічку мушу.
Подвійний гріх взяла на душу.
Прийшла на берег — отруїлась.
Перехрестилась
І втопилась.
Коли б було кохання чесне...

Андрій

Не згадує! Царство їй небесне...

Тихо. Темно.

II

Ясна ніч над Дніпром.

Русалка - в о р о ж к а (на березі)

Дід Дніпро розплющив очі,
Чоло зморщує чогось,
Серед ночі шаблю точе
І гуде крізь зуби щось.
Хто тебе розсердив, сивий,
Стогін хвиль чи береги?..
Заспокойся — спи щасливий:
Тихо, ясно навкруги.

Показується голова другої русалки.

Русалка Окс[ана]

Сестро, сестро, ти сама?

Рус[алка] - в о р [о ж к а]

Я сама.

Русалка Окс[ана]

Навкруги людей нема?

Русалка - в о р [о ж к а]

Ні нема.

Русалка Окс[ана] (виходить на берег)

Сумно, сестро, сумно, любко,
Прясти пряжу золоту,
Ах, без сліз, моя голубко,
Я і мички не спряду.
Шелестять таємні крила,
Чути подихи весни,—
Вдень єдина думка мила,
А вночі єдині сни.
Знов цвіте в моїй уяві
Цвіт вишневого садка,
Знов шумлять слова ласкаві,
Світять очі козака.

Рус[алка] - в о р [о ж к а]

Не забудеш — час забути...

Русалка Окс[ана]

Ах, несилюнька моя,
Ще пече огонь отрути
І живу минулим я.
Все я бачу — не набачусь,
Не наслухаюсь його,
Не намучусь, не наплачусь
Кров'ю серденька свого.

Рус[алка] - в о р [о ж к а]

Не забудеш — час забути,—
Він же кинув, одурив...

Русалка Окс[ана]

Ще пече огонь отрути,
Ще він серця не спалив.

Рус[алка] - в о р [о ж к а]

Для одного любов — розвага,
Для другого — солодка мить,
Для іншого — холодне слово,
Яке не вабить, не болить.

Гадюкою, огнем для тебе,
О ластівко, була любов:
Вона тобі спалила душу
І з тіла висмоктала кров.

Вибігає гурт русалок.

Русалки

Русалоньки-голубоньки,
Щось сталося з старим,
Сидить смутний, замислений —
Мов лишенько над ним.
На радоньку всіх лицарів
Скликає зараз він —
Ось слухайте, ось слухайте —
Гуде на віче дзвін.

Чути тривожний дзвін — гудіння під водою.

Русалка 3

Я хочу хату вимести,
А він: «Покинь мести!»

Русалка 4

Я срібний кухоль вийняла,
Щоб меду принести,
А він як розлютується,
Як тупне, закричить!
Ой, що з ним буде, сестроне,
Не їсть він і не спить.

Дзвін дужчає.

Русалки

Гуди, гуди, наш вічний дзвоне,
На раду лицарство скликай,
Дніпру старому спокій дай,
Хай лихо в спокою потоне
І знову в нас настане рай.

Рус [алка] - вор [ожка]

Ні, ні! У нас не буде раю.

Русалки

Чому? Чому?

Рус [алка] - вор [ожка]

Я лихо знаю.

Русалки

Скажи, яке?

Рус [алка] - вор [ожка]

Скажу, скажу.

Я змалку, сестри, ворожу.

Я знаю всю причину суму:

Дніпро давно задумав думу...

Русалки

Яку? Яку?

Рус [алка] - вор [ожка]

Скажу, скажу —

Я змалку, сестри, ворожу;

Старі, як світ, в старого рани.

Русалки

Які? Які?

Рус [алка] - вор [ожка]

Ось сі кайдани. *(Показує на кригу).*

Старого тиснуть береги,

А зверху давлять ланцюги.

Русалки

Що ж дума він? Скажи...

Рус [алка] - вор [ожка]

Скажу.

Я змалку, сестри, ворожу.

Поклав він клітку сю і грати —

Порвати!!

Русалки

Порвати? Як!?

Рус [алка] - вор [ожка]

Скажу, скажу:

Я, сестри, змалку ворожу.

Він кличе всіх узяти зброю
І встати враз на бій з зимою.
Козацтво зараз він вітає,—
Вам чути, як він промовляє.

Чути гудіння-промову Дніпра.

Русалки

Ну, а козацтво,— що ж?!

Рус [алка] - вор [ожка]

Скажу.
Я змалку, сестри, ворожу.
Козацтво прапор викидає
І золоті шаблі виймає.

Брязк шабель.

Русалки

Ой лишенько, ой горенько,
Які нас муки ждуть!
Забахкають рушниченьки,
Гармати загудуть...
Воріженько, воріженько,
І де взялось се лишенько?
Що ж буде тут?

Рус [алка] - вор [ожка]

Скажу, скажу;
Я змалку, сестри, ворожу.
Козацтво дасть нам повну волю
І пустить скрізь гулять по полю...
Вам чути — десь рої гудуть;
То козаки сюди ідуть.

Гук.

Русалки одбігли вбік, припали до землі. Виходить з води старий Дні-
про-козак: чуприна, довгі сиві вуси. За ним козаки в блакитних і
зелених убраннях.

Дніпро

До бою, до бою
За красну весну,

Смерть ворогу-кату,
Зимовому сну!
Нас давлять кайдани
Січуть береги,
І сковують крила
Холодні сніги.
Вставайте, виймайте
Списи і шаблі,
Орлами-вітрами
Летіть по землі.
Зніміться високо,
На крилах, летіть,
Розлийтеся широко,
Луги затопіть.
Синійте, співайте
Про красну весну,
Смерть ворогу-кату,
Зимовому сну!
Рвіть, рвіть ланцюги,
Грудьми ріжте береги!

Козаки

Ой знімемось, батьку,
Високо, високо,
Розіллємось, сивий,
Широко, широко,
Розіб'єм кайдани,
Розвієм тумани —
Знову світ настане!
Розпадуться ланцюги,
Розступляться береги,
Глянуть на всі боки
Обрії широкі!

(Точать шаблі).

Козак І

Гляньте — дівчата онде сидять,
Листом осіннім, бідні, тремтять.

Козаки

Гетьте, дівчата,
Гетьте, баби,
Або всі вставайте

До боротьби
Витягайте гармати,
Виймайте мечі:
Макогони, лопати,
Горшки, рогачі,
Всі вставайте до бою,
Будем битися з зимою

(До кобзаря)

Гей, Кобзарю, що з тобою,
Чом не гостриш свою зброю
Засмутився, зажурився,
На березу похилився.
Може, в січі ти нас кинеш
І один під тином згинеш?
Краще, діду, заспівай,
Як попав ти у наш край.

К о б з а р

Ні, вас, лицарі, не зраджу
І в землі сирій розважу

(Налагоджує струни).

Йшов я, йшов,
По берегу йшов,
Глянув у воду
На свою вроду,
Сивий, сліпий,
Дурень дурний.
Обідраний, бідний,
Ні для кого не потрібний.
Що мені робити
На Божому світі?
Ой, чи грати, чи співати,
Чи з вітрами розмовляти
Розмовляв би я з дідами,
Розмовляв би я з бабами,
Так діди — не туди,
А баби — не діди.
От я й пішов
Та сюди й зайшов,
Бачу: щось зелене
Залицяється до мене,—
Зирк! Аж русалка кива,—

Чи не та, бува?

(Показує на гурт русалок)

Я до води,
Та й туди!

(Приграє).

Д н і п р о

Спасибі за пісню
Тобі, солов'ю,
Останню розвіяв
Ти скруту мою.
Спасибі, козацтво,
Уклін до землі,
Ще доля не вмерла
На нашій землі.
Ще крила в нас мають,
Простори в думках,
І дух волелюбний
Живе ще в тілах.
Ще подихів наших
Бояться сніги,
Кайдани ржавіють,
Тремтять береги.
Наповніть же груди —
І кригу порвіть,
Летіть і синійте,
І казку шуміть...

К о з а к и

Ой батьку, ой Дніпре,
Б'ємо ми чолом,—
Не страшно і вмерти
Нам з сивим орлом.
Згадаєм, згадаєм
Минуле своє!
Не гаймось же: ворог
Кайдани кує.

До козаків підходить гурт матерів, вони в чорних убраннях

М а т е р і

Ой синочки, козаченьки,

Що ви загадали?
На лютого, на дужого,
На ворога встали.
На кого ж нас покинете
У пустці, у хаті
Від сліз сохнуть-висихати,
Душеньки виймати.
Доведеться старим ногам
По полю блукати,
Між тілами козацькими
Ріднее шукати.
Впаде мати божевільна
На білее тіло,
Одкинулась головонька,
Серденько зомліло.
Ой синочку, порадничку,
Що сталось з тобою,
Чи мед-вина ти упився,
Чи з коня розбився...

Дніпро

Годі, старі, нам не час сумувати,
Ось-ось заревуть, залунають гармати
І військо козацьке в своїх жупанах
Розіллється морем по чорних лугах,
Козацтво, за мною!
До бою з зимою!

Козаки

До січі, до бою
З морозом, з зимою!
(Зникають у річці).

Русалки

Ой сестроньки, русалоньки,
Що маєм робити,
Де нам, бідним дівчатонькам,
Головоньки діти?!
Кого благати,
Куди тікати,
Куди, куди?

Рус [алка] - вор [ожка]

Скажу, скажу,

Я змалку, змалку ворожу.
На села, додому,
Від диму, від грому
Тікаймо, не гаймось
Та в найми наймаємось.

Русалки

Що ж буде, що ж буде,
Пізнають нас люде:
«Русалки! Бий!!»

Рус [алка] - вор [ожка]

Скажу, скажу,
Я змалку, сестри, ворожу.
Ой струшуйтесь, роси,
Заплітайтесь, коси,
Намисто, зривайся,
Серпанку, не майся,
Відшукуйте, очі,
Убрання дівоче.

Рус [алка] 3

А я забула,
В чому втонула.

Рус [алка] - вор [ожка]

Не ждіть, поринайте,
Плаhti викидайте,
Керсетки, хустки,
Свитки, чобітки.

Декілька русалок кинулось в воду.

Рус [алка] 3

А я забула,
В чому втонула...

На берег летить убрання. Русалки розбігаються

Рус [алка] 3

А я забула,
В чому втонула...

Рус [алка] 4

І я.

Рус [алка] 5

І я.

Рус [алка] 6

(бере плахту)

Се не моя.

Рус [алка] - вор [ожка]

Швидше, швидше, час не жде,
Вже під кригою гуде.

Під водою гудіння. З кожним ментом воно дужчає. Русалки схопили убрання і повтікали. На сцені одна русалка Оксана.

Рус [алка] Окс [ана]

Невже справдилась моя мрія,
Невже угледжу я Андрія?!
Тільки перша ніч настане,
Тільки хутір задріма,
Я прислухаюсь до тиші —
Чи ніде людей нема.
І коли все буде тихо,
Обережно боязка,
Я покрадусь під тинами
До вишневого садка.
Стану я в садку за бузом,
Там я знаю все давно...
Тепло буде світло литись
Крізь зачинене вікно,—
Тепло світло буде литись,
А на лаві за столом
Буде сокіл мій сидіти
З затуманеним чолом.
Стукну злегка я в віконце:
«Вийди, я стою і жду!»
І знімуся, і полину,
Як зомліла не впаду...
...Я в душі несу надію:
Знов полюбиш ти, Андрію!

Раптом грім гармати. Русалка втікла.

III

Майдан. Гойдалка. За майданом село. Дівчата водять танок і співають.

Дівчата

А вже красне сонечко
Припекло, припекло,
Ясно щире золотом
Розлило, розлило.
На вулиці струмені
Воркотять, воркотять.
Журавлі курликають
Та летять, та летять.
Засиніли проліски
У ліску, у ліску...
Швидко буде землянка
Вся в вінку, вся в вінку.
Ой сонечку-батечку,
Догоди, догоди,
А ти, земле-матінко,
Уроди, уроди.

Здала лунає парубоцька пісня. Дужчає. Нарешті — парубки з музиками.

Парубки

Добридень, дівчата!

Дівчата

Добридень, парубки!

Парубки

Чи приймете до гурту?

Дівчата

Чому ж пак? Залюбки!

Парубки

Не хочемо!

Дівчина

Яка пиха!
Подумаєш! Ха-ха, ха-ха!

Дівчина 1

А ти чого прийшов, Андрію?
Жонатим — зась!

Андрій

Я так, ходжу, блукаю, мрію
І опинився серед вас.

Дівчата

В тебе ж жінка, жінка Марина,
В тебе в колиці мала дитина,
Ти б колихав,
Казку співав.

Дівчина 2

Ти б пішов до Дніпра,
Там втопилась сестра...

Андрій

Не смійтесь, не глузуйте,
На частки серця не шматуйте —
Хіба далеко до гріха!?

Дівчата

Подумаєш! Ха-ха-ха!
Сам ти дівчину згубив,
Зрадив, кинув і втопив...
Звіре, звіре!
Хто словам твоїм повіре?

Андрій

Дівчата! Я мучусь, не їм і не сплю:
Все бачу Оксану і, може... люблю!
Душа моя завжди у бурі, в негоді...

Дівчата

Подумаєш! Святий, та й годі!

Парубки

Ну, буде вам Андрія катувати,
І ви умієте не гірше жартувати.
Дівчина, як струмочок,
Із горбочка на горбочок

Хмілем в'ється,
В'ється-гнеться.
То замовкне, то цокоче,
То голубкою воркоче,—
Дідько знає,
Що гадає.

Вчора палко ще кохала,
Білі руки простягала,
А сьогодні —
Сніг холодний!
Раптом кригою зробилась,
Стала, свиткою закрилась
І не гляне —
Хай, мов, в'яне!
А другий з-за тину свисне,
І вона, як зірка, блисне,
І чарує,
І милує.

Дівчата водять танок,
парубки їх обступають.

Всі

Хай скрипки виводять тонше,
Хай бубни густіш гудуть,—
Подивіться — усі люде
На майдан сюди ідуть.

Дівчина 1

Он, здається, і Марина.

Андрій

Так... вона... моя дружина.

Надходять люде.

Діди

Здорові! А ну лиш
Утніть, парубки:
Без пісні сумують
Батьки-козаки.
Бувало, бувало,
Та годі казати:
Найкращі співці
У могилі лежать.

На цілій країні
Не стрінеш співця...
І ми вже забули —
Як б'ються серця.
У грудях-могилах
Лежать і вони...
Верніть же нам пам'ять,
Онуки й сини.

Парубки

Гей, з-за яру, з-за долини
Висипалися зірки...
До походу з отаманом
Виступали козаки...
Гей, проходять, переходять,
Гей, байраки і яри,—
Наче крила соколині,
Сяють-мають прапори.
Став отаман, скинув шапку:
«Гайда! Бог святий за нас!
Може, діти недобиті,
У останній раз».

Діди

Спасибі, спасибі
Синам-співунам:
Минувшину славу
Згадали ви нам.
Бувальщину... славу...
Згадали... батькам...

Дід 1

От зроду не плакав,
А зараз сльоза...

Дід 2

І в мене, здається,
Із вуса звиса.

Дід 3

А в мене єдиний раз сльози збігали —
Як Січ руйнували.

Дівчата

Он, погляньте, парубки,
Що то за дівки?!

Парубок 1

І з якого їх села
До нас повідь занесла?

Русалки, одягнені в звичайне убрання,
несміло підходять. Вклоняються.

Русалки

Добривечір вам, добрі люде!

Селяни

Добривечір!

Парубки

Ви звідкіля прийшли, прибуди,
Немов мара?

Русалки

Із-за Дніпра.
Ми примушені блукати,
Щоб де-небудь в найми стати.

Русалка N

У нас жито не вродило.

Русалка S

Все торік дощем побило.

Русалка ще якась

От сюди ми і забились,
Щоб батьки в нас не журились.

Селяни

Ну що ж?! З десяток душ принаймні
Наш хутір вас на літо найме.

Дядько 1

Я б на жнива найняв одну...

Русалка N

Я за день вам копу нажну...

Русалка S

І я умію також жати.

Русалка X

А я і шити, й вишивати.

Дід

Стара! Нам швачки треба до дочки,—
Адже ж не шиті сорочки?!

Русалка Оксана (*угледівши Андрія*)

О боже мій! Кого я бачу!
Хто сонця Божого ясніш,
Кого й на мить з очей не втрачу,
Хто світить в серці день і ніч.
Кого носила я живою
І в серці мертвою несучи,
Хто насміявся надо мною
І пов'язав мою косу.
І все ж, кого люблю без краю,
Кого не зраджу вік віків,
Кому прощала і прощаю,
Сама невільна від гріхів.

Дід

А хто з вас хоче вівці пасти?

Баба

А восени на прядці прясти?

Дід

Охоче я найняв би ту.

Русалка Z

Я пряла пряжу золоту.

Дядько

А ти, чорнява молодичко,
(Яке гарненьке в тебе личко!)
Що вмієш ти?

Русалка I

Скажу, скажу:
Я змалку, дядьку, ворожу.

Дядько

Ну що ж, наймайся,— будем знати,
Відкіль нам щастя-лиха ждати.

Рус [алка] Оксана (*до Андрія*)

Візьміть мене, я дарма стану,
Усе зроблю, всього догляну;
Вернуся вдосвіта з водою,
Чуть світ худобоньку напою...
Візьміть, благаю, о візьміть,
Як не на літо, так на мить.

Андрій

Не знаю... Он моя дружина,
Просись — у нас мала дитина...

Рус [алка] Оксана (*до Марини*)

Візьміть мене,— хоч я не мати,
А вмію діток колихати,
І на моїх легких руках
Дитина спить в рожевих снах.

А-а-а!

Кицька була,

Кицька няв,

Щоб ти спав...

А-а-а!

Кицька була...

Марина

Ну що ж! Я згоджуюсь найняти,—
Дитину будеш доглядати.

(*До Андрія*).

Андрію, я дівчину взяла,—
За няньку найняла.

Не чує, не баче,
Смутний, мовчазний,—

Закоханий наче
Мій сокіл ясний.
Я знаю — Оксану
Він знову згадав...
О, хто б його рану
Навіки приспав.

Парубки (до русалок)

Ану, дівчатонька, сюди!
Чи вам вподобались діди?!
Лишіть їх краще на колись...

Русалки

Ми в найми, хлопці, найнялись.

Парубки

Гаразд! Прохаємо до хати,
А доки будем танцювати.
Ну, покажіть танки свої,
Які в вас водять на селі!

Русалки танцюють.

IV

Хата Андрія. Над колискою наймичка-русалка.

Наймичка

А-а-а!
Кицька була.
Кицька няв,
Щоб ти спав.
А-а-а,
А-а-а.
Доля була,
Кицька взяла,
Щоб ти спав...
Няв-няв-няв.

Дитино, дитино, моя — не моя,
О, чом я, о, чом я не мати твоя?!

А-а-а,
Доля була,
Кицька взяла...

Весь в батька: і очі, і брови його...
І чом ти не частка серденька мого?

А-а-а,
Кицька була,
Біла була,
Долю взяла,
А-а-а,
А-а!
А-а!

Входить Андрій.

Андрій

Вона одна! Яка вродлива!
Неначе сарна полохлива...
Ніколи навіть і не гляне!
Гей, дівчино!

Наймичка

Чого, мій пане?

Андрій

Скажи — з якого ти села
До нас забилася-зайшла?
Чому ж мовчиш, немов не чуеш...

Наймичка

Забула, пане...

Андрій

Ти жартуєш!
Чи в вас дівчата всі такі —
Вродливі, дикі і стрункі!?

Наймичка

У нас дівчата всі такі —
Вродливі, дикі і стрункі.

Андрій

А парубки?

Наймичка

Як голубки!

Андрій

Немов тебе я бачив, чув...

Наймичка

Що з того, пане, як забув...

Андрій

Постій, постій, я пригадаю.

Наймичка

А я, мій пане, почекаю.

Андрій

Чого ти голову схилила
І личко хусткою закрила?!
Дай я до тебе придивлюсь.

Наймичка

От так!! Наврочите — боюсь!

Андрій

Ти ще нікого не любила?

Наймичка

Нащо вам знати, пане мій?

Андрій

Мені знайомий голос твій...
А глянь на мене!

Наймичка

Нащо, пане...
Що, як ніяково вам стане?!

Андрій *(підходить до неї)*

Нема нікого зараз в хаті,
Дай поцілую!..

Наймичка

Ви жонаті!..

(Вибігає з хати).

Андрій

Ах серце, серце, що ти є?
Хто в серці золото кує?
І ясно, любо навкруги,
Поки скуються ланцюги.
Ах серце, серце, що ти є?
І що ховає дно твоє?!
Чи тишу хвиль і їх пісні,
Чи бурі-громи голосні?..

Входить Марина.

Марина

Скажи, що сталося з тобою,
Андрію! Ти якийсь другий,
Не забалакаєш зо мною, —
Сидиш, сумуєш, мовчазний.
Чи я тобі чужою стала,
Чи моя врода одцвіла,
Пожовклим листом поспадала
І за водою поплила?

(Дивиться в дзеркальце на стіні).

Ні, ні! Горять у мене очі,
Немов тополя я струнка;
О, ще, як пташка, затріпоче
Зрадливе серце козака!

(До Андрія).

Скажи, що сталося з тобою?

Андрій

Сказать, що сталося зо мною, —
Не знаю сам... не знаю...

Марина

Я почуваю...
Ну що ж?! Нічого... почекаю.

Входить п'ятеро дядьків напідпитку

Дядько 1

Чи ви чули новину?

Дядько 2

Та коли б іще одну!

Дядько 1

Чули, сю ніч, чисте диво,
З корчми щезло усе пиво!

Дядько 3

Клим пішов сьогодні в хлів
І в кутку там вовка стрів!

Дядько 4

А Одарчина корова
Вчора ще була здорова,
А сьогодні в молоці
Реп'яхи найшли осі!

(Показує реп'яхи).

Дядько 5

Ліг він спати дома наче,
А прокинувся вранці — баче,
Що ночує у шептухи,
Ну, не з'їли б його мухи!!

Дядько 1

А у мене не до сміху:
Щось вночі об'їло стріху.

Входить наймичка.

Дядько 3

Чисте лихо, чисте горе,
Тільки хто його нам творе?

Дядько 2

А я чув і знаю змалку —
Треба нам шукать русалку!

Дядьки

А тепер русалки клятї
Саме мешкають у хатї!
Як яка в село прибуде,
Дохнуть свинї, слабнуть люде,
А чому б їй не пристати
І до вашої хоч хати?!

Дядько 4

Понаймались тут дівки —
Може, вони й русалки!

Дядько 5 *(до наймички)*

А поглянь лишень на мене —
В тебе око не зелене?!

Наймичка викручується.

Дядько 1

Що робити?

Дядько 2

От таке-то!

Дядько 3

Де ти ділася, кебето?

Тиша.

Дядько 4

Та замислилися, що ми?!
Гей, скоріше дров, соломи,
Позапалюем купки —
Зникнуть зразу русалки,
Бо від диму, від огня
Пре русалка навманья.

Дядьки

Справді, справді! Гайда з хати
На вогні гілля ламати.

(Пішли).

Марина

Отак нап'ється, ходе п'яне,
Верзе таке, що вухо в'яне.

(До наймички).

Давай вечеряти та спати,
Бо завтра треба рано встати.

Наймичка подає вечерю і одходить до колиски, Андрій і Марина вечеряють.

Наймичка

А-а-а!
Кицька була,
Біла була...
Долю взяла...
А-а-а!

Взяла!.. Огні запалють люде,
І зачорніє дим усюди,
І чад отрує душу всю!
Невже я кину хату сю
І в хаті сизого орла,
Якому серце віддала...
Ні, ні! Нехай, нехай клює
До краю серденько мое!
Не задушу свого кохання,—
Признаюсь, скину се убрання
І зачарую, отрую,
Бо я... люблю!
Нехай в огні горить земля,—
Кохаю я!!

А-а-а!
Кицька була,
Біла була,
А-а-а!

Марина

Лягаймо спати!

(До наймички).

Лягай і ти,
Даремно свічки не світи.
Пошли, о Боже, в серце тишу,
Облиш гріхи, і я облишу.

Лягає на полу. Наймичка бере свічку й іде до дверей.

Андрій

Я голос твій неначе чув...

Наймичка

Що з того, пане, як забув.

Андрій лягає на лаві і засинає. Наймичка підходить до вікна і дивиться в нього.

Тихо, тихо плине нічка
І за руку день веде,
Вже його біліє личко
І убрання золоте.
Тихо в серце нічка плине
І поволі студить кров.
На добраніч, небо сине,
Сонце, радість і любов!

Раптом червоний відблиск пожежі.

Огонь! Огонь! Огонь і дим!
Мерщій тікати! Як же з ним?!
Я розбуджу, я розбуджу,
Признаюсь і скажу!

(Зриває хустку, будить Андрія).

Андрію, Андрію! Вставай!
Тікаю! Я мушу! Прощай!

Андрій

Се хто? Се хто?

Наймичка

Се я!
Оксана твоя!
Ну що ж, пізнав, ну що ж, пізнав?
Ти так і думав, так і знав?!

Андрій

Чи привид, чи ти се, голубко моя?!
О любя!

(Цілує).

Наймичка

Кохаєш? Кохаю і я!
Андрію, Андрію!
Село у огні:
Тікаймо, я мушу...
Не можна мені!

(Вибігає з хати).

Андрій

Оксано! Постій!

Наймичка

Мерщій!!

Андрій вибігає за нею.

V

Берег Дніпра. Ніч осяяна далеким огнем пожежі... Іноді вітер заносить дрібні іскри. Русалки, напів в воді, дивляться зляканими очима на червоний відблиск.

Рус [алка] N

Горять, горять, горять огні!
І стало страшно знов мені..
Коли б ясніша ніч була,
Я б зроду-звіку не втікла.
Я бігла балками, ярками,
А десь позаду парубки

За мною гналися з кілками
«Держіть! Пильнуйте: русалки!»
І раптом, сестри, я почула,
Як камінь мимо пролетів,
Але здаля вода блиснула,
І ось Дніпро вже зашумів.
Ха-ха! Ха-ха! Я засміялась
І в буйних хвилях заховалась.
Горять огні! Горять огні!
І досі страшно ще мені!

Рус [алка] Z

Насилу вирвалася я,—
Лишилася коса моя.

Рус [алка] X

Мене до дуба прип'яли
І груди жаром попекли,
А дехто й досі на селі,
А люде, наче звірі, злі.

Рус [алка] S

Оксани бідної нема,—
Коли б не згнула дарма.

Рус [алка] N

Горять огні! Горять огні!
І досі страшно ще мені.

Декілька русалок виходять з води

Русалка

А ви чого сумуєте,
Доволі сумувать,—
Чи, може, ви не чуєте,
Як кобзоньки бринять?!
Не спиняться, не стомляться
Столітні кобзарі...
Розбігались по струньках
Їх рученьки старі.

Русалки прислухаються. Чути дзвін кобз. З води висовуються дві козацькі голови.

Козак 1

Ану лишень на берег стань
Та глянь —
Хто се на воду іскри сіє!?

Козак 2

То так! Щось смалять гречкосії.

(Ховаються).

Русалки

Скоріше, сестри, під намет —
Дніпро справляє свій бенкет,
Розтали, розпались сніги-ланцюги,
І хвилями змиті круті береги.
По дну червоніють козацькі свитки,
Сидять і гуляють на них козаки.
Ударили в бубни, баси загули,—
Знялись танцюристи і в танець пішли!
Скоріше ж, скоріше під синій намет:
Дніпро і козацтво нас ждуть на бенкет

Всі зникають в воді. З села біжать дві русалки.

Русалка 1

Рятуйте! Женуться, біжать парубки!

Русалка 2

В руках у їх світять-палають кілки.
Рятуйте!
Рятуйте!

Русалки кинулись в воду. Парубки з палаючими на кінцях кілками підбігли до берега.

Парубки

І сих не піймали! Ну, кляті, й швидкі!

Дядько

Як кози прудкі.

Парубки

На конях напевно б догнали!

Дядько

В шматки б розірвали.

Парубки

Не зважились більше б на села ходити
Та лихо чинити!

Дядько

Ех, коли б я був рибалка,
Не втікла б із рук русалка,—
Я б проплавав цілу нічку,
А піймав би за косичку.
Гей, русалко, не пручайсь
І дарма не виривайсь,
Бо з моїх залізних рук
Вилітає тільки дух.

Парубки

Давайте засядем під гаєм,
То, може, яку і піймаєм.

Дядько

А ще, певно, цілу нічку
Вони бігтимуть у річку.

Парубки

Ховаймось,
Не гаймось!

(Пішли).

Русалка Оксана біжить, оглядаючись.

Русалка Окс[ана]

Андрію, Андрію!
За мною! Сюди!
Я висуну білу
Лілею з води.
І там, де цвістиме
Лілея моя,
Тебе у обійми
Чекатиму я,
Травою, квітками
Чоло обів'ю,

Огнем-поцілунком
Уста обпалю.
І гляну я в очі,
У чорні зірки.

(Оглянулась, угледіла парубків).

Андрію! Андрію!
Сіріють вовки!

Де кілька парубків забігло збоку і схопили її.

П а р у б к и

Піймали! Піймали!
Ламайте гілки!..
Он сіно на возі,
Давай сірники!

Р у с [а л к а] О к с [а н а]

О хлопці, благаю!
Пустіть, не паліть!
Андрію! Мій раю!
Хвилину пождіть!

П а р у б [о к] 1

Ось я почекаю!
Дрючками її!!

Р у с [а л к а] О к с [а н а]

Андрію! Мій раю!..
Де очі твої?

Хтось махнув кілком. Русалка упала. Глянув Дніпро. Розсердився. За-
шумів. Блиснула блискавка. Загримів грім і стих. Темно стало.

П а р у б [о к] 1

Омелько, Степане...

П а р у б [о к] 2

Микито, Іване!

П а р у б [о к] 3

Тут місце погане!

П а р у б [о к] 4

Де взятися грому?!

П а р у б [о к] 5

Тікаймо додому!

П а р у б [о к] 1

Та часу не гаймо!
Он очі чортячі горять.

П а р у б [о к] 4

Тікаймо, тікаймо!..

Д я д ь к о

Так ноги стоять.

Згорблюються і ідуть.
Прибіг Андрій.

А н д р і й

Оксано! Гей! Оксаночко!
Нема її, нема!
Агов! Спитати нікого,
А навкруги пітьма.
Оксаночко! А може, вже
Давно в Дніпрі вона...
Сидить, смутна, і журиться
На камені одна.
Ні, ні! Зо мною будеш ти,
З тобою буду я.
Хоч раз тебе і кинув я,
Голубонько моя.
О земле, о мати,
Прости і прощай —
Навіки до суду!
Оксано, стривай!

(Кидається з берега).

Світає Берег Дніпра Віз. Марина прийшла до воза, взяла щось і знов пішла.

Андрій (прокидається)
Се сон? Мара? О Боже мій!
Що в голові, в душі моїй?!
Марино, Марино, ти тут чи втікла?

Марина (виходить)
Я і коня вже запрягла.
Ну, слава Богу,
Що не надибали дорогу:
Дніпро шумить, Дніпро реве
І крига горами пливе!
Ну що ж?! Вертаймося додому:
Тепер вже треба до порому.

24—26.III.1911

Чоловік.
Дівчина.
Жінка.
Хлопчик.

Весна Ніч. Сад. Дерева в цвіту

Дівчина

Заснуло все і під серпанком ночі
Снує свої рожеві сни.
Як тихо на душі!
Вітри шалені пролетіли і спать лягли,
Дріма й душа. Над нею мрії,
Бог зна відкіль вернувшись,
Легкими крилами бринять
І тишу навівають.

Чоловік

А я горю. Думки мої заснути не лягають.
Як іскри носяться вони,
З-над хмар в безодні падають і гаснуть

Дівчина

Мій любий, заспокойся
З тобою я та ніч,
Прозора і спокійна.

Чоловік

Так, ти... та ніч... Але крізь сю прозорість ночі
Я бачу вдалині — моя дитина тихо спить,
І мати стомлено схилилася над ліжком.

Дівчина

Іди... іди...